

АНАЛИЗ НА ВЛИЯНИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ПОДКРЕПА ЗА СПРАВЯНЕ С НЕГАТИВНИТЕ ПОСЛЕДИЦИ ОТ НЕЯ

Разпространението на COVID-19 и предприеманите мерки за неговото ограничаване и справяне със здравната и задълбочаващата се икономическа криза в световен мащаб водят до нарастване на предизвикателствата пред земеделското производство и агрохранителната индустрия.

От една страна, това създава реална опасност от нарушаване на производството и преработката на селскостопански продукти, предвид затрудненията в доставките на необходимите средства за производство, както и поради задълбочаващия недостиг на работна ръка за изпълнение на основните дейности в отрасъла, породени от прилагането на задължителните мерки за безопасност, въведени за преодоляване на коронавируса епидемията.

От друга страна, затварянето на ресторантьорския, хотелиерския и туристическия бизнес (канал HORECA) до голяма степен намалява консумацията на основни хранителни продукти – мляко, сирене, месо, плодове, зеленчуци и др. Отложеният старт на летния туристически сезон, в съчетание с отмяната на почивки от чужди туроператори, са допълнителна предпоставка за свиване на потреблението на прясна и преработена земеделска продукция и затрудняване на нейната реализация.

Като особено чувствително се очертава производството на продукти, които са с висока добавена стойност, трудоемки и с кратък срок на съхранение, като плодове и зеленчуци, месо, млечни продукти, риба и рибни продукти.

С цел ограничение на разпространението на вируса COVID-19 на територията на цяла Европа бяха наложени гранични ограничения. Ограничаването на свободата на движение и другите координирани ограничителни мерки бяха необходими за спасяването на човешки животи, но тези мерки доведоха до сериозно забавяне на икономиката, както и до закъснения при доставките на стоки и услуги от критично значение за земеделското производство и преработка.

Всички тези мерки оказаха сериозни нарушения във веригите на доставка, както по отношение на суровинна обезпеченост, така и по отношение на реализацията на крайните продукти, както на производителите така и на преработвателните.

Извънредната ситуация с корона вируса поставя земеделските производители и преработвателните на земеделска продукция във все по-трудно положение, а последиците от това ще се наблюдават през цялата 2020 година и след нея, съгласно доклад на фермерската организация Копа-Коджека. Селскостопанският сектор е

изправен пред множество предизвикателства, сред които забавен или невъзможен износ, труден достъп до работна ръка, промяна в потребителските нагласи.

На практика, развитието на коронакризата нарушава нормалното функциониране на цялата верига на доставка на храни, което създава икономически смущения в селскостопанския сектор и води до ликвидни и икономически проблеми за земеделските производители и предприятията в областта на преработката и маркетинга на селскостопански продукти.

Извънредната ситуация на ниво ЕС неминуемо рефлектира и върху българските земеделски производители и преработватели, включително и при изпълнението на техните инвестиционни намерения, финансирани по ПРСР 2014-2020 г. Само за последните няколко месеца са сключени над 200 анекса към договори за предоставяне на БФП, които основно са свързани с невъзможност за извършване в срок на планираните доставки или изпълнение на строително-монтажни дейности, тъй като зависят от външни контрагенти в ЕС.

Ефекти от пандемията на пазарите на селскостопанска продукция в световен мащаб

Като цяло, пазарите на земеделски продукти и храни най-бързо реагират на наложените извънредни мерки. Какво показват данните на Организацията по прехрана и земеделие към ООН за цените на храните в световен мащаб в резултат от пандемията от коронавирус: Най-общо, още в самото начало на обявяването на пандемия, цените отбелязват понижение, най-вече в резултат от спада в търсенето и от все по-влошаващите се икономически перспективи. Така например, ценовият индекс, който измерва месечните промени в цените на кошница от стоки, включваща зърнени култури, маслодайни растения, млечни продукти, месо и захар, се понижава през март с 4,3% спрямо февруари до ниво от 172,2 пункта. Най-голямо понижение от 19,1% в рамките на месец бележи индексът на FAO за цените на захарта. Спадът е предизвикан от намаляване на потреблението, свързано с наложената карантина и блокада в много държави заради коронавируса, както и поради по-ниското търсене от производителите на етанол поради силното поевтиняване на суровия петрол. Ценовият индекс на растителното масло се понижи през март с 12% спрямо февруари в резултат на падащите цени на палмовото масло, което е свързано с понижаване на цените на рафинираните петролни минерални масла и нарастващата несигурност относно въздействието на коронавируса върху пазара. Индексът на цените на млечните продукти спадна с 3%, обусловен от намаляването на котировките и забавянето на глобалното търсене на внос на обезмаслено и пълномаслено мляко на прах, докато индексът на месото спадна по-скромно с 0,6 на сто, посочва агенцията за храните на ООН.

Пазар на селскостопански продукти и храни в страната

На местна почва Министерството на земеделието, храните и горите следи внимателно развитието на пазара на основни селскостопански продукти и храни.

Данните за периода март – юни 2020 г. сочат понижение на цените на годишна база на някои зеленчуци (най-вече картофи, лук и зеле) в рамките на около 20-30%. Това, обаче, касае сравнително малка част от годишния обем на производството на тези продукти и не е показателно за спад на приходите на секторно ниво.

При плодовете от местно производство, които се предлагат по това време на годината, към момента не се очертава тенденция на намаление на цените.

Цените на повечето основни продукти от животински произход се движат над нивата отпреди една година. Към м. юни 2020 г. само пилешкото месо и яйцата се търгуват по-евтино отколкото по същото време на миналата година.

Трябва да се има предвид, че цените на селскостопанските продукти зависят от множество фактори, влияещи на търсенето и предлагането на пазара, като обем на производството през съответната година (не само в страната, но и в световен мащаб), разходите за производство, доходите и предпочитанията на потребителите. В този смисъл, би било трудно да се определи точно каква част от изменението на цените на селскостопанските продукти се дължи конкретно на пандемията от COVID-19.

Оценка на изменението на приходите от основни селскостопански продукти за периода март - юни 2020 г., сравнено със същия период на 2019 г.

Продукти	Стойност на продукцията по цени на 2019 г. (млн. лева)	Стойност на продукцията по цени на 2020 г. (млн. лева)	Намаление/увеличение на приходи на годишна база	
			млн. лева	%
Плодове и зеленчуци - общо, в т. ч.:				
Зеленчуци - общо основни продукти, в т. ч.:	212,9	213,2	0,3	0,2%
оранжерийни домати	79,4	79,4	-0,02	-0,03%
оранжерийни краставици	37,9	47,3	9,4	24,7%
домати - полско производство	14,4	16,2	1,8	12,7%
краставици - полско производство	3,7	4,7	1,0	25,8%
пипер	27,5	26,7	-0,8	-2,8%
картофи	31,6	21,9	-9,7	-30,8%
зеле	5,1	4,1	-1,0	-19,2%
моркови	2,6	2,4	-0,2	-9,2%
лук	2,7	1,9	-0,7	-26,9%
чесън	0,68	0,89	0,2	32,4%
дини	3,7	3,7	-0,04	-1,1%
пъпеши	3,7	4,1	0,5	13,5%
Плодове - общо основни продукти, в т. ч.:	145,9	164,3	18,3	12,6%

Продукти	Стойност на продукцията по цени на 2019 г. (млн. лева)	Стойност на продукцията по цени на 2020 г. (млн. лева)	Намаление/увеличение на приходи на годишна база	
			млн. лева	%
ябълки	4,1	6,3	2,2	53,7%
ягоди	11,1	13,6	2,5	22,8%
череша	116,0	121,4	5,3	4,61%
праскови	7,7	12,2	4,5	59,3%
кайсии	6,1	9,7	3,6	60,0%
круши	1,01	1,08	0,1	6,9%
Мляко - общо краве и овче, в т. ч.:	188,2	195,3	7,1	3,8%
краве мляко	160,7	168,2	7,5	4,7%
овче мляко	27,6	27,1	-0,5	-1,8%
Месо - общо, в т. ч.:	315,4	355,9	40,5	12,9%
пилешко	94,6	91,8	-2,8	-3,0%
свинско	123,6	161,5	37,8	30,6%
агнешко	64,0	67,0	3,0	4,7%
телешко	33,1	35,6	2,5	7,6%
Яйца	48,7	48,5	-0,1	-0,3%

Забележки:

- 1) Изменението на приходите се изчислява като разликата между стойността на продукцията по цени на 2020 г. и 2019 г.
- 2) За целите на изчислението е прието, че производството през 2020 г. е равно на отчетеното през 2019 г.
- 3) За мляко и яйца са заложи равни количества за реализация по месеци, а за плодове и зеленчуци, пилешко, свинско, агнешко и телешко месо е направена експертна оценка за разпределение на продукцията за реализация по месеци.

Целева подкрепа от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони за противодействие на последиците от пандемията за селското стопанство и преработката на земеделски продукти

За преодоляване на преките и косвените последици от COVID-19 на европейско ниво се въведе целева извънредна мярка за подкрепа на земеделските стопани и малки и средни предприятия (МСП), особено засегнати от пандемията, финансирана със средства от ЕЗФРСР (2% от участието на Фонда в Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 г.). Подкрепата цели да се предостави спешна помощ на земеделските производители и МСП, които се занимават с преработка, търговия или развитие на селскостопански продукти, за да се осигури непрекъснатост на тяхната стопанска дейност в условията на коронакризата.

Регламентът задава няколко основни параметри при разпределяне на извънредната помощ:

1. *Кои са бенефициентите на подкрепата* - земеделски стопани и малки и средни предприятия (МСП), които преработват и предлагат на пазара селскостопански продукти, включени в приложение I към ДФЕС, или на памук, с изключение на рибни продукти, като резултатът от производствения процес може да бъде продукт, който не

е включен в обхвата на посоченото приложение. Подпомаганите субекти са засегнати в една или друга степен от кризата, предизвикана от COVID-19.

2. *Какъв е размерът на подпомагането* – плащането следва да е под формата на еднократно платима сума; може да бъде диференцирано по категории бенефициенти и не трябва надвишава 7 000 EUR на земеделски стопанин и 50 000 EUR на МСП. Следва да се вземат предвид и всички други плащания към бенефициентите, предоставени по други инструменти за подпомагане на национално или европейско ниво, свързани с предотвратяване въздействието на кризата с COVID-19.

3. *Кога следва да бъде извършено плащането* – сумите трябва да бъдат изплатени до 30 юни 2021 г., при одобрени от компетентния орган заявления за подпомагане не по-късно от 31 декември 2020 г.

4. *Подпомагането следва да бъде предоставено въз основа на обективни и недискриминационни критерии*, с цел оптимално разпределение и насочване на ресурса към бенефициентите, които в най-голяма степен са пострадали от кризата. По отношение на земеделските стопани, тези критерии могат да включват производствени сектори, видове селскостопанска дейност, селскостопански структури, видове търговия със селскостопански продукти и брой на наетите сезонни работници; по отношение на МСП тези критерии могат да включват видове сектори, видове дейности, видове региони и други специфични ограничения.

Оценка на последиците от кризата с COVID-19 върху земеделието и производството на храни в страната и определяне на подход за обективно и справедливо разпределение на разполагаемия ресурс за прилагане на извънредната мярка по ПРСР 2014-2020 г.

На този етап все още е рано да се направи цялостна оценка на евентуалните икономически загуби (от нереализирана продукция, от влошена пазарна конюнктура и пр.) за земеделските производители, тъй като за повечето сектори активният селскостопански сезон не е приключил. Изключение правят розопроизводството, производството на декоративни растения и пчеларството, за които са налични данни за значително намаление на приходите от дейността на стопанствата спрямо предходната година (с над 30% за розовия цвят, с около 40% за декоративните растения и с близо 15% за пчелния мед), в резултат от почти пълното затваряне на реализационните канали на произведената продукция. Подобна ситуация се очертава и пред лозаро-винарския сектор, поради драстичното свиване на потреблението през периода.

Наред с негативните ефекти от недостига на работна ръка и затруднената реализация на продукцията върху устойчивостта на стопанските оператори от агрохранителната верига, тяхната ликвидност се влошава и от допълнителните

разходи за прилагане на задължителните противоепидемични мерки и осигуряване на безопасни условия на труд в производствените им обекти. Кризисната ситуация с COVID-19 се отразява негативно на всички производствени направления в земеделието и преработвателния сектор, като затруднения възникват както за малките и средни стопанства, така и за по-големите стопански субекти на територията на цялата страна. *В този смисъл, с цел осигуряване на непрекъснатост на стопанска дейност, обект на подкрепа следва да бъдат структурите от всички направления на селското стопанство, както и МСП, занимаващи се с преработка и предлагане на пазара на селскостопански продукти.*

С оглед своевременна подкрепа на ликвидността на операторите в отрасъла и създаване на възможност за нормално протичане на производствения процес в оставащия период до края на стопанската година, компенсацията по извънредната мярка следва да бъде предоставена в най-кратки срокове, още в рамките на текущата година.

Както е отбелязано по-горе, поради невъзможност да се определи на този етап конкретният размер на финансовите загуби на стопанствата от разпространението на коронавируса, *при разпределението на финансовия ресурс като основен критерий се възприема размерът на направените допълнителни разходи по прилагане на противоепидемичните мерки в земеделските стопанства и предприятията от хранително-вкусовата индустрия.*

Предвид факта, че секторите от растениевъдството и животновъдството имат различна специфика, следва да бъде използван еднакъв подход при набавянето на данни за извършени извънредни разходи, свързани с различни материални и технологични нужди в стопанствата при спазване на ограниченията, като за база се използва броят на заетите лица.

Отчитайки особеностите в дейността на различните по размер земеделски структури и с цел постигане на по-голяма справедливост при разпределението на средствата между тях, стопанствата се обследват по различни класове, в зависимост от броя на отглежданите животни или от размера на площите със съответната култура. В този разрез се разглеждат и данни за заетите в отделните производства.

С оглед осигуряване на максимално достоверни данни за допълнително направените разходи от земеделските стопанства и МСП за изпълнение на въведените със заповеди на здравния министър задължителни санитарно-хигиенни мерки, МЗХГ извърши анкетно проучване сред земеделския бранш и преработвателните предприятия. Анкетата обхваща всички възможни аспекти, свързани с наложените ограничения и изискващи допълнителни разходи за осигуряване на оптималното им прилагане. От тук произтичат извънредни разходи за:

1. Закупуване на:

- ✓ дезинфектанти

- ✓ оборудване за дезинфекция
- ✓ маски
- ✓ ръкавици
- ✓ предпазни облекла

2. Осигуряване на допълнителни източници на вода (цистерни и др.) за лична хигиена

3. Оборудване на места за преобличане, хранене и почивка, допълнителни санитарни възли

4. Работна заплата за допълнително наети лица поради карантиниране на основни работници

5. Работна заплата за допълнително наети работници поради епидемиологични изисквания за съблюдаване на дистанция

6. Транспорт на работници

7. Осигуряване на леглова база на сезонни работници

8. Съхранение, обработка и логистика на бързоразваляща се продукция

9. Разходи за дигитализация за осъществяване на дистанционна работа

Независимо, че в обхвата на подкрепата попадат сектори от растениевъдството и животновъдството с различна специфика, при проучването за извършените извънредни разходи е използвана обща методическа рамка за обработка на данните, необходими за анализа, която се базира на няколко ключови елемента:

- ✓ еднакъв подход при събиране на данните за изчисляване на повишените разходи, свързани с различни материални и технологични нужди в стопанствата и тяхното свързване със заетите;
- ✓ двустепенно претегляне на повишените разходи на един зает (на база девиацията в броя на заетите в анкетираните стопанства към средния брой на заетите в съответния клас специализирани стопанства, както и по отношение на претегляне на средните разходи на един зает за всяко производство между отделните стратифицирани класове стопанства);
- ✓ пренасяне на изчислените средни разходи на зает в отделните сектори на стопанство при получено като произведение на повишените разходи на заетите по производства към средния брой на заетите в различните класове стопанства.

Като резултат от възприетия подход се изчислява среднопретегленият разход на един зает за всеки сектор, който да бъде база за определяне на средното плащане на едно стопанство в съответната група от отделните производствени направления.

В същото време разчетите, основани на данни за средния брой животни/средния размер на площите и средната заетост в стопанствата в различните производствени направления и класове стопанства, показват, че с увеличаване на

размера на стопанствата трудовата ефективност нараства, тоест един работник обслужва по-голям брой животни или съответно по-голяма площ. При по-големите стопанства разходите на 1 животно/1-ца площ са по-ниски от тези при по-малките.

В този смисъл, подкрепата следва да бъде съобразена както с допълнителните разходи на един зает, така и с броя на животните/площите като обективен критерий за справедливо разпределение на средствата за компенсация на извънредните разходи, свързани с прилагането на мерките за ограничаване на разпространението на COVID-19. Това означава, че плащането следва да бъде диференцирано по класове стопанства, което ще осигури адекватна компенсация на стопанствата, попадащи в различните групи.

Тези изводи се илюстрират с данните по отделни подсектори, представени в таблиците по-долу:

Едър рогат добитък

Говеда

По данни на отдел „Агростатистика“ към 1 ноември 2019 г., броят на стопанствата с над 5 говеда е 9 647, а броят на отглежданите в тях животни възлиза на 359 056. Най-голяма част от стопанствата (62,4% от всички) попадат в групата с от 10 до 49 животни, като в тях се отглеждат 40% от всички говеда.

В наблюдаваните групи по брой отглеждани животни средният брой заети нараства от 2,1 за групата от 5 до 9 животни до 18,4 за групата с над 250 животни. Съответно в тези групи броят на животните, обслужвани от 1 зает, варира от средно 3,3 до средно 27,2.

Анализът на данните от анкетното проучване показва, че за направление говедовъдство среднопретегленият размер на допълнителните разходи на 1 зает, свързани с COVID-19, възлиза на 577 лв. На практика, при тези разходи за цялата съвкупност от стопанства, разходите на един зает за прилагане на протиепидемичните мерки на едно животно в различните по големина стопанства се движат от средно 21,2 лв. (за стопанствата с над 250 говеда) до средно 173,7 лв. (за стопанствата с от 5 до 9 говеда). Ясно се вижда, че при малките и средните стопанства, които по принцип са икономически по-уязвими, възниква по-голяма финансова тежест в резултат от кризата с COVID-19.

Брой стопанства, животни и заети в стопанствата по групи

Брой животни в стопанството	Брой стопанства в групата	Общ брой животни в групата	Среден брой животни	Среден брой заети	Брой животни, отглеждани от 1 зает
5 - 9	1 709	11 775	6,9	2,1	3,3
10 - 49	6 021	143 150	23,8	3,0	7,9
50 - 99	1 320	88 592	67,1	4,5	14,9

Брой животни в стопанството	Брой стопанства в групата	Общ брой животни в групата	Среден брой животни	Среден брой заети	Брой животни, отглеждани от 1 зает
100 - 249	515	74 589	144,8	8,6	16,8
над 250	82	40 950	499,4	18,4	27,2
Общо	9 647	359 056			

Източник: Данни брой стопанства, брой животни и брой заети - ГД ЗРП, отдел „Агростатистика“; данни за средни прогнозни разходи - проведена анкета сред ЗС в отделните сектори

Биволи

В биволовдното направление стопанствата, отглеждащи над 10 животни, са 282, а броят на животните в тях е 13 905. Най-голям брой стопанства (71% от всички) и брой животни (33% от всички) попадат в групата с от 10 до 49 биволи.

Средният брой заети варира от 3,9 в групата с 10 – 49 животни до 24,1 за групата с над 200 животни. Броят на отглежданите от 1 работник биволи нараства от 6 за стопанствата от групата с най-малък брой животни до 13,1 за тези с над 200 животни.

Среднопретегленият размер на разходите на един зает за прилагане на задължителните санитарно-хигиенни мерки за цялата съвкупност от стопанства възлиза на 585 лв., което представлява средно 44,7 лв. на един зает за едно животно за групата с над 200 биволи и средно 177,3 лв. за групата до 49 биволи, което обосновава необходимостта от насочване на по-значима подкрепа към по-малките и средни стопанства.

Брой стопанства, животни и заети в стопанствата по групи

Брой животни в стопанството	Брой стопанства в групата	Общ брой животни в групата	Среден брой животни	Среден брой заети	Брой животни, отглеждани от 1 зает
10-49	200	4 633	23,2	3,9	6,0
50-99	49	3 562	72,7	7,0	10,4
100-199	24	3 169	132,0	11,7	11,3
над 200	8	2 533	316,6	24,1	13,1
Общо	282	13 905			

Източник: Данни брой стопанства, брой животни и брой заети - ГД ЗРП, отдел „Агростатистика“; данни за средни прогнозни разходи - проведена анкета сред ЗС в отделните сектори

Дребен рогат добитък

Броят на стопанствата, отглеждащи над 10 животни към 1 ноември 2019 г., е 9 566, а на животните в тях възлиза на 1 187 676. Най-голяма част от стопанствата (55% от всички) са с до 99 животни, като в тях се отглеждат 23% от всички животни. В групата от 100 до 199 ДРД се отглеждат над 31% от всички животни.

Средният брой заети в изследваните групи нараства от 2,3 за групата от 10 до

49 животни до 12 за групата с над 1 000 животни. Броят на животните, отглеждани от 1 зает, се движи съответно от средно 12,4 до средно 124,1.

На база на данните от анкетното проучване определеният среднопретеглен размер на допълнителните разходи на 1 зает в сектора възлиза на 372 лв., който разпределен на едно животно в различните категории стопанства възлиза от средно 3 лв. (за стопанствата с над 1 000 ДРД) до средно 30 лв. (за стопанствата с до 49 ДРД). Тези значителните вариации в разходите на животно, нарастващи с намаляване на размера на стопанството следва да бъдат отчетени при определянето на размера на плащането на стопанство в различните по големина групи.

Брой стопанства, животни и заети в стопанствата по групи

Брой животни в стопанството	Брой стопанства	Общ брой животни	Среден брой животни	Среден брой заети	Брой животни, отглеждани от 1 зает
10 - 49	2 361	66 882	28,3	2,3	12,4
50 - 99	2 922	203 855	69,8	2,7	26,0
100 -199	2 671	372 637	139,5	3,4	40,8
200 - 299	946	225 527	238,4	4,2	57,4
300 - 499	488	182 044	373,0	5,1	73,5
500 - 999	152	98 004	644,8	7,0	92,1
над 1000	26	38 727	1 489,5	12,0	124,1
Общо	9 566	1 187 676			

Източник: Данни брой стопанства, брой животни и брой заети - ГД ЗРП, отдел „Агростатистика“; данни за средни прогнозни разходи - проведена анкета сред ЗС в отделните сектори

Свиневъдство и птицевъдство

Поради липса на индивидуална идентификация при животните с концентратен тип на хранене – птици и свине (с изключение на свине-майки) и с цел прилагане на еднакъв подход при тях, е необходимо да бъде приложен модел на плащане на база среден разход на един зает в свиневъдните и птицевъдните ферми, съобразно броя на заетите в тях лица. При тези направления производственият процес е непрекъснат по своя характер, строго специализиран и в него са ангажирани повече заети, което е предпоставка за близък контакт между тях. Това изисква допълнителни разходи за защитни облекла и други предпазни средства. В допълнение, с цел опазване здравето на персонала и елиминиране появата на COVID-19, в тези стопанства се налага и дезинфекция на контактни повърхности, поради отглеждане на животните в затворени помещения.

Допълнителните разходи на един зает за прилагане на ограничителните мерки в двата сектора възлизат средно на 245 лв. в свиневъдните ферми и на 430 лв. в птицевъдните стопанства.

Пчеларство

Данните за състоянието на пазара на пчелен мед за периода м. март - м. май 2020 г. сочат понижаване на изкупната цена с 14,3% спрямо същия период на

предходната година, дължащо се основно на ограниченото потребление в периода на въведеното извънредно положение. Загубите за сектора от този спад на годишна база се оценяват на над 6,6 млн. лева или на около 11 лв./пчелно семейство.

Пчеларство - оценка на загубите

Производство 2019 г.	Загуби от свиване на пазара						
	Изкупна цена март-май		Стойност на продукцията		Изменение (загуба/печалба)		
	2019 г.	2020 г. прогноза	2019 г.	2020 г. прогноза	Общо	В това число:	
						На 1 кг	на 1 пчелно семейство
(тона)	(лв./т)	(лв./кг)	(млн. лв.)	(млн. лв.)	(млн. лв.)	(лв./кг)	(лв./пчелно семейство)
11 518	4 006	3 431	46,1	39,5	-6,6	-0,6	-11,0

Източник: ГД ЗРП, отдел „Агростатистика“ – производство на пчелен мед; изкупни цени - данни на бранша

Плодове и зеленчуци

Зеленчуци на открито

Броят на стопанствата със зеленчуци на открито, участвали в схемите за подпомагане с директни плащания за 2019 г., е 6 256, с площ от 313 491 дка. Преобладаващата част от стопанствата (77% от всички) са с размер до 490 дка, като общата им площ представлява 25% от всички площи със зеленчуци. Стопанствата с размер над 200 дка, които са едва 5% от всички стопанства, обработват 41,8% от цялата площ, върху която се отглеждат полски зеленчуци.

В наблюдаваните стопанства средният брой заети варира от 3 за групата с площ до 15 дка до 17,8 за групата с над 200 дка. Съответно в тези групи размерът на площите, обслужвани от 1 зает, се движи от средно 2,9 до средно 23,5.

Данните от анкетното проучване показват, че среднопретегленият размер на допълнителните разходи на 1 зает при производството на полски зеленчуци възлиза на 490 лв. И при растениевъдните стопанства, както при тези в животновъдството, е налице значителна вариация на този разход, разпределен на единица площ, в зависимост от размера на стопанството. При зеленчуците на открито стойността му се движи от средно 20,8 лв. на декар за един зает за стопанствата над 200 дка до 169,9 лв. за стопанствата, обработващи до 15 дка.

Брой стопанства, площи и заети в стопанствата по групи

Площи със зеленчуци на открито	Брой стопанства	Общ размер на площите (дка)	Среден размер на площите (дка)	Среден брой заети	Размер на площите, обслужвани от 1 зает (дка/зает)
до 15 дка	2 843	24 496	8,6	3,0	2,9
15 - 49 дка	2 024	54 247	26,8	6,6	4,1
50 - 99 дка	667	46 873	70,3	10,9	6,5

Площи със зеленчуци на открито	Брой стопанства	Общ размер на площите (дка)	Среден размер на площите (дка)	Среден брой заети	Размер на площите, обслужвани от 1 зает (дка/зает)
100 -149 дка	278	33 931	122,1	17,0	7,2
150 - 199 дка	131	22 914	174,9	17,5	10,0
над 200 дка	313	131 030	418,6	17,8	23,5
Общо	6 256	313 491			

Източник: ДФЗ – данни брой стопанства и заявени площи за Кампания` 2019; ГД ЗРП, отдел „Агростатистика - брой заети; данни за средни прогнозни разходи - проведена анкета сред ЗС в отделните сектори

Зеленчуци – оранжерийно производство

В съвкупността от стопанствата, отглеждащи оранжерийни зеленчуци, преобладават тези с площ до 5 дка - близо 57% от всички стопанства, като те обработват 16,7% от площите. Почти половината площ със зеленчуци – оранжерийно производство (48,5%) е в стопанства с размер над 20 дка (6,7% от всички стопанства).

Средният брой заети в отделните класове нараства от 3,9 за най-малките стопанства до 26,4 за групата с над 20 дка, а съответно обработваната от един зает площ в тези групи се движи от 0,6 дка до 2,2 дка.

Среднопретегленият размер на допълнителните разходи на 1 зает за прилагане на противоепидемичните мерки при оранжерийните зеленчуци възлиза на 590 лв. И в това производствено направление разходът, разпределен на обработваната площ, при по-малките стопанства е значително по-висок от съответния при по-големите структури – средно 980,3 лв. за стопанствата с размер до 5 дка и средно 268,7 лв. за стопанствата, обработващи над 20 дка.

Брой стопанства, площи и заети в стопанствата по групи

Площи с оранжерийни зеленчуци	Брой стопанства	Общ размер на площите (дка)	Среден размер на площите (дка)	Среден брой заети	Размер на площите, обслужвани от 1 зает (дка/зает)
до 5 дка	543	1 280	2,4	3,9	0,6
5 - 10 дка	281	1 811	6,4	5,2	1,2
10 - 20 дка	65	846	13,0	10,0	1,3
над 20 дка	64	3 714	58,0	26,4	2,2
Общо	953	7 651			

Източник: ДФЗ – данни брой стопанства и заявени площи за Кампания` 2019; ГД ЗРП, отдел „Агростатистика - брой заети; данни за средни прогнозни разходи - проведена анкета сред ЗС в отделните сектори

Плодове

През 2019 г. стопанствата с плодове наброяват 8 534, като в тях се обработват 334 754 дка (по данни на ДФЗ за директните плащания за 2019 г.). Близо 86% от тях са с размер до 99 дка, а площта им представлява 37% от общата. По групи

стопанства, с най-голям дял от всички площи (по 26,2%) са тези, попадащи в двете групи - с 15 - 49 дка и с над 300 дка.

В наблюдаваните стопанства средният брой заети варира от 2 за групата с площ до 15 дка до 27,5 за групата с над 300 дка. Размерът на площите, обслужвани от 1 зает, се увеличава с нарастването на размера на стопанството – средно от 4,5 дка/зает за структурите с до 15 дка, до 20,7 дка/зает за тези с над 300 дка.

Среднопретегленият размер на допълнителните разходи на 1 зает при производството на плодове възлиза на 292 лв. Разпределен на 1 дка обработвана площ, този разход бележи ръст от 14,1 лв. за стопанствата над 300 дка до 64,3 лв. за стопанствата, обработващи до 15 дка.

Брой стопанства, площи и заети в стопанствата по групи

Площи с плодове	Брой стопанства	Общ размер на площите (дка)	Среден размер на площите (дка)	Среден брой заети	Размер на площите, обслужвани от 1 зает (дка/зает)
до 15 дка	3 871	35 859	9,3	2,0	4,5
15 - 49 дка	3 354	87 848	26,2	5,2	5,0
50 - 99 дка	727	50 445	69,4	9,4	7,4
100 - 199 дка	308	43 265	140,5	17,3	8,1
200 - 299 дка	120	29 533	246,1	27,5	8,9
над 300 дка	154	87 804	570,2	27,5	20,7
Общо	8 534	334 754			

Източник: ДФЗ – данни брой стопанства и заявени площи за Кампания` 2019; ГД ЗРП, отдел „Агростатистика - брой заети; данни за средни прогнозни разходи - проведена анкета сред ЗС в отделните сектори

Винени лозя

Стопанствата, отглеждащи винени лозя и кандидатствали за подпомагане с директни плащания през 2019 г., са 4 757, като те стопанисват площи в размер на 267 223 дка. Преобладаващата част от стопанствата – близо 84% от всички, са с размер до 50 дка, а обработваната от тях площ е малко над 16% от общата. С най-голям дял от всички площи (43,2%) са стопанствата с над 500 дка (2% от всички).

В лозарските стопанства средният брой заети варира от 1,4 за групата с площ до 10 дка до 27,2 за групата с над 500 дка. Размерът на площите, обслужвани от 1 зает, се увеличава с нарастването на размера на стопанството – от средно 3 дка/зает за структурите с до 10 дка до средно 44,2 дка/зает за тези с над 500 дка.

Така, размерът на допълнителните разходи на 1 зает при производството на винено грозде (457 лв.), разпределен на 1 дка обработвана площ, се увеличава от средно 10,3 лв. за стопанствата над 500 дка до 153,5 лв. за стопанствата, обработващи до 10 дка.

Брой стопанства, площи и заети в стопанствата по групи

Площи с винени лозя	Брой стопанства	Общ размер на площите (дка)	Среден размер на площите (дка)	Среден брой заети	Размер на площите, обслужвани от 1 зает (дка/зает)
до 10 дка	2 437	10 157	4,2	1,4	3,0
10 - 50 дка	1 535	33 577	21,9	6,6	3,3
50 - 100 дка	294	20 382	69,3	8,6	8,1
100 - 300 дка	304	52 868	173,9	15,2	11,4
300 - 500 дка	91	34 735	381,7	26,3	14,5
над 500 дка	96	115 504	1 203,2	27,2	44,2
Общо	4 757	267 223			

Източник: ДФЗ – данни брой стопанства и заявени площи за Кампания` 2019; ГД ЗРП, отдел „Агростатистика - брой заети; данни за средни прогнозни разходи - проведена анкета сред ЗС в отделните сектори

Розопроизводство

Един от най-сериозно засегнатите от пандемията сектори е производството и преработката на розов цвят вследствие на силното свиване на пазара на козметичната и парфюмерийна индустрия в световен мащаб.

За оценка на загубите се използват данни за реколтираните площи, средния добив, производството на розов цвят, себестойността и изкупната цена на произведената продукция през настоящата кампания в сравнение с миналогодишните данни.

Съпоставката на данните показва сериозно влошаване на икономическите резултати за операторите в сектора, които формират загуби средно в размер на над 275 лв./дка, в резултат от съществен спад на изкупната цена на розовия цвят през сезон 2020 г. от близо 33% на годишна база.

Розопроизводство – оценка на загуби

Реколтирани площи с маслодайна роза		Среден добив		Производство на розов цвят		Загуби от свиване на пазара						
						Изкупна цена		Стойност на продукцията		Изменение (загуба/печалба)		
2019	2020 прогноза	2019	2020 прогноза	2019	2020 прогноза	2019	2020 прогноза	2019	2020 прогноза	Общо	В това число:	
дка	дка	кг/дка	кг/дка	тона	тона	лв./кг	лв./кг	млн. лв)	млн. лв.	млн. лв.	На 1 кг	На 1 дка
											лв./кг	лв./дка
45 630	42 500	291,6	282,4	13 306	12 000	2,68	1,80	35,66	23,95	-11,7	-0,88	-275,51

Източник: Изкупна цена на производител за 2019 г. - НСИ; Изкупна цена, площи, среден добив и производство за 2020 г. - данни на бранша; Площи, среден добив и производство за 2019 г. - Агростатистика

На база проведеното анкетно проучване е отчетен и размерът на допълнителните разходи за провеждани мероприятия по дезинфекция, осигуряване на лични предпазни средства, наемане на допълнителни работници поради

карантиниране на постоянно заети, допълнителен транспорт на работници, за съхранение и логистика на продукцията и т.н. Размерът на допълнителните разходи във връзка с COVID-19 в сектора възлиза на около 23 лв./дка.

Среднопретегленият размер на щетите в розопроизводството от затруднената реализация и допълнителните разходи за протиепидемични мерки възлиза общо на 457 лв. на 1 зает. Този разход, разпределен на единица площ, в различните класове стопанства нараства средно от 318,5 лв. на декар за 1 зает за стопанствата с над 200 дка до 16,7 лв. за стопанствата до 10 дка.

Брой стопанства, площи и заети в стопанствата по групи

Площи с маслодайна роза	Брой стопанства	Общ размер на площите (дка)	Среден размер на площите (дка)	Среден брой заети	Размер на площите, обслужвани от 1 зает (дка/зает)
до 10 дка	584	3 093	5,3	3,7	1,4
10 - 50 дка	632	14 227	22,5	7,0	3,2
50 - 100 дка	89	6 244	70,2	7,6	9,2
100 - 200 дка	60	8 097	135,0	14,1	9,6
над 200 дка	47	18 467	392,9	14,4	27,3
Общо	1 412	50 128			

Източник: Данни брой стопанства и заявени площи за Кампания` 2019 -ДФЗ; данни за среден брой заети - ГД ЗРП, отдел „Агростатистика“; данни за средни прогнозни разходи - проведена анкета сред ЗС в отделните сектори

Цветя и декоративни растения

Това е един секторите, за който са налице данни за настъпили значителни загуби вследствие въведеното извънредно положение във връзка с пандемията от COVID-19 и нарушеното функциониране на веригата за доставка. В периода на извънредното положение, който съвпада с активния сезон на този сектор, производителите на декоративни растения на практика почти изцяло са лишени от възможността да реализират готовата си продукция както поради наложените ограничения в страната, така и в резултат от затварянето на вътрешния и на външните пазари.

Секторът отчита значителни икономически загуби и влошена ликвидност в резултат от тежките пазарни ограничения в този период. По данни на бранша, средномесечните приходи от продажби на продукцията отбелязват спад от близо 40% спрямо същия период на 2019 г. Така, спадът в оборота за сектора възлиза на близо 108 лева на декар.

На база данните от проведеното анкетно проучване, допълнителните разходи за спазване на санитарно-хигиенните изисквания в сектора възлизат на 18 лв./зает.

Цветя и декоративни растения - оценка на загуби

Площи с цветя и декоративни растения	Загуби от свиване на пазара		
	Оборот (средномесечно за периода март-април)		Спад в оборота на 1 дка
	2019 г.	2020 г.	
(дка)	(лева)	(лева)	(лв./дка)
3 282	967 500	613 500	-107,86

Източник:ДФЗ –заявени площи за Кампания '2019; приходи от реализация - данни на бранша

Други сектори в Растениевъдството

Производителите на зърнени, маслодайни, протеинови и други полски култури също следва да възползват от подкрепата по мярката за COVID-19, въпреки че в резултат от по-високата си конкурентоспособност и пазарен потенциал те се справят по-успешно в кризисни ситуации, подобни на настоящата. Средният размер на плащането на един зает в стопанството, изчислен на база данни от проведените анкети в бранша, възлиза на 30 лв., които включват закупуване на основни лични предпазни средства – маски, ръкавици, дезинфектанти и др.

Предприятия, преработващи селскостопанска продукция

В обхвата на подкрепата за преодоляване на последиците от COVID-19 следва да бъдат включени малки и средни предприятия, осъществяващи преработка/маркетинг на земеделски продукти, включени в Приложение I на Договора за функциониране на ЕС, които не са получатели на аналогично подпомагане по инструменти, финансирани от други програми.

Анализът показва, че в този обхват попадат предприятия от следните сектори:

1. месо и месни продукти;
2. мляко и млечни продукти, включително яйца от птици, с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на продукти, наподобяващи/заместващи мляко и млечни продукти;
3. плодове и зеленчуци, включително гъби;
4. пчелен мед и пчелни продукти с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на продукти, наподобяващи/заместващи пчелен мед и пчелни продукти;
5. зърнени, мелничарски и нишестени продукти с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на хляб и тестени изделия;
6. растителни и животински масла и мазнини с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на маслиново масло;

7. технически и медицински култури, включително маслодайна роза, билки и памук, с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на тютюн и тютюневи изделия, захар и сладкарски изделия;

8. готови храни за селскостопански животни (фуражи)

По данни на НСИ, през 2018 г. в страната функционират общо 1 504 предприятия, преработващи селскостопанска продукция, от които 1 489 – малки и средни. Най-голям брой стопански структури – 81% от всички, осъществяват дейност в преработката на месо, мляко, плодове и зеленчуци.

Основни икономически показатели на нефинансови предприятия, преработващи селскостопанска продукция за 2018 г.

Икономически дейности по КИД - 2008		Групи по големина според средносписъчния брой на персонала**	Предприятия (брой)	Наети лица* (брой)	Среден брой наети лица в едно предприятие** (брой)
Код	Наименование				
10.1	Производство и преработка на месо; производство на месни продукти, без готови ястия	Общо, в т. ч.:	470	16 467	35
		малки и средни	464	13 496	126
10.3	Преработка и консервиране на плодове и зеленчуци, без готови ястия	Общо, в т. ч.:	420	7 361	18
		малки и средни	418	2 851	8
10.4	Производство на растителни и животински масла и мазнини	Общо, в т. ч.:	69	2 530	37
		малки и средни	68	570	10
10.5	Производство на мляко и млечни продукти	Общо, в т. ч.:	332	8 192	25
		малки и средни	329	7 053	112
10.6	Производство на мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти	Общо, в т. ч.:	116	3 293	28
		малки и средни	113	1 957	104
10.91	Производство на готови храни за животни	Общо, в т. ч.:	95	1 445	15
		малки и средни	95	1 445	104
11.06	Производство на малц	Общо, в т. ч.:	2		
		малки и средни	2		
Общо, в т. ч.:			1 504	39 288	26
малки и средни			1 489	27 372	18

Източник: НСИ

* Среден списъчен брой на наетите лица по трудово или служебно правоотношение (на пълно и непълно работно време)

** Средносписъчният брой на персонала е изчислен по методика на МИЕ: Средносписъчен брой на персонала без лицата, които са по майчинство (код 1001) + наети лица по договори за управление и контрол (код 1400) + работещи собственици (код 1600) от „Отчет за заетите лица, средствата за работна заплата и други разходи за труд“.

Декларираните приходи от продажби (по неофициална информация на НАП) на разглежданите предприятия от ХВП общо за отделните сектори на преработката, в периода на въведеното извънредно положение (м. март – м. май 2020 г.) показват, че при някои производствени дейности е налице спад на реализирания оборот на годишна база. При производството на готови храни за животни той възлиза на 14,1%, при производството на малц – 9,4% и при производството и преработката на месо – 4,5%. При останалите дейности показателят бележи ръст, най-значим при производството на растителни и животински масла и мазнини.

Приходи от продажби на предприятия, преработващи селскостопанска продукция за периода март-май 2019 г. и 2020 г.

	Средномесечно за периода март-май 2019 (лева)	Средномесечно за периода март-май 2020 (лева)	Изменение март-май 2019/2020
Производство и преработка на месо; производство на месни продукти, без готови ястия	258 675 435	247 119 737	-4,5%
Преработка и консервиране на плодове и зеленчуци, без готови ястия	81 260 377	90 602 147	11,5%
Производство на растителни и животински масла и мазнини	158 815 048	183 553 230	15,6%
Производство на мляко и млечни продукти	124 317 759	133 618 144	7,5%
Производство на мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти	87 390 110	91 933 858	5,2%
Производство на готови храни за животни	59 580 663	51 154 090	-14,1%
Производство на малц	3 990 633	3 616 750	-9,4%

Източник: НАП

Независимо, че за част от производствените направления не се отчита спад на приходите за споменатия период, всички оператори извършват допълнителни извънредни разходи за изпълнение на задължителните противоепидемични изисквания и за преодоляване на предизвикателствата, свързани с недостига на работна ръка, което оказва влияние върху икономическа устойчивост на отделните субекти и на сектора като цяло.

В този контекст, за да може подкрепата да достигне до възможно най-широк кръг от предприятия и да допринесе за тяхната финансова стабилност и за съхраняване на капацитета им за изкупуване и преработка на земеделска продукция, следва да бъде предоставена възможност стопанските оператори да могат да избират вида на плащането, което да получат. Предприятията, които са регистрирали съществен спад на оборота си за периода на извънредното положение над определен праг спрямо същия период на предходната година биха могли да получат помощ, представляваща процент от стойността на декларираните приходи/доходи от реализация на преработени селскостопански продукти за 2019 г. Преработвателите, които не отчитат понижение на оборота, могат да бъдат подпомогнати с плащане на едно заето лице, за направените от тях допълнителни разходи за спазване на санитарно-хигиенните изисквания и осигуряване на безопасни условия на труд.

Въз основа на данните от анкетното проучване за извънредните разходи на предприятията във връзка с COVID-19, изчисленият среднопретеглен размер на разходите на 1 зает възлиза на 270 лева.

В заключение, анализът очертава следните **изводи и препоръки**:

1. Реалният ефект от пандемията от COVID-19 ще може да бъде оценен през следващата година, когато ще бъдат налични по-точни и изчерпателни производствени и икономически данни.

2. Кризата с коронавируса засяга по един или друг начин всички сектори и всички земеделски стопани. Това показва, че достъп до подкрепа би следвало да имат операторите от всички производствени направления.

3. За по-справедливото разпределение на подкрепата следва да се вземат под внимание не само допълнителните разходи, извършвани във връзка COVID-19 в рамките на отделните сектори, но и размерът на производствения потенциал (брой животни, отглеждани площи), разгледан по класове стопанства.

4. За секторите, чийто производствен цикъл вече е завършен и каналите на реализация на тяхната продукция са изцяло затворени (например производство на маслодайна роза и на декоративни растения), би било резонно компенсацията да обхване и установените загуби на приходи от значителен спад на цените на продукцията.

5. По отношение на преработвателните предприятия е необходимо да се приложи по-гъвкав подход, позволяващ те да могат да избират подходящата за тях база за оценка на подкрепата – за загуба на доход или за направени допълнителни разходи.